

Hornyik Miklós Ottlik-könyve

A könyvhétre megjelent egy retrospektív összeállítás, Hornyik Miklós Ottlikről készített írásaiból, levelezésükből, visszaemlékezéseiből, a megözvegyült író újvidéki látogatásának leírásából, egy szimatoló ügynökkel való megmérkőzés szellemi izgalmaiból, a hosszú nagy valahai tévéinterjúból és a most nemrégén készített vitairatából, amely az Ottlik-apály idején védőkkel és támadókkal szemben egy leendő kiegyensúlyozott Ottlik-értékelést kísérel meg, szenvedélyesen, mégis higgadt méltósággal. Ha kézbevetted, olvasó, lehetetlen letenned a könyvet. Különlegesnek tűnő címe ellenére. Persze ezt a címet is megmagyarázza szerzője, és akkor már ezzel együtt épül bele könyvének egységébe. Úgy adta kezembe szerzője a könyvet, hogy egy életen át készül megírni a maga Ottlik-könyvét de most már nem vár tovább, helyette, egyelőre, előlegként inkább összegyűjtötte, egybeszerkesztette mindazt, amit eddig írt róla.

Utóbb olvasva e letehetetlen könyvet, igazat adok neki. Meg kellett jelentetni. De hozzáteszem: imígyen kellett megjelentetni. Így tette éppen most, az Ottlik-recepció jelen állásának pillanatában a legjobb szolgálatot tisztelt írójának. Köszönet érte az olvasók nevében, és az irodalomtörténet nevében szintúgy. Mondom ezt mint egyik olvasója, és mint az irodalomtörténet egy művelője. 1980. május 20-án éppen Hornyik interjúkötetét dedikálta nekem ajándékkul Ottlik Géza. Talán akkor, amikor hallván panaszát, hogy azért nem tud haladni újabb munkájában, mert régi gramfonlemezeit nem tudja lejátszani, az újabb lemezjátszókon a régi kis lemezek fordulatszáma már nem található. Akkoriban a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárában én még olyan lemezjátszóval is dolgoztam, amelyen nemcsak ez a fordulatszám volt megtalálható, de még kazettára is át lehetett játszani a régi tánclemezeket. Cipi sokáig használta ezt a gépet, halála előtt adta csak vissza, amikor a múzeumban jeleztem, ettől kezdve ez a készülék már nem a Hangtárba, de a műtárgyak közé való, Ottlik személyes használati eszközeként. Amikor ennek a beszélgetésnek az alapja [Hornyik Miklós interjúja] az újvidéki televíziósok közreműködésével elkészült, szóba se jöhetett itthon hasonló felvétel. A tévések részéről sem, de Ottliknak a mostani könyvben idézett megjegyzéséből következően maga az író sem kívánta volna. Hornyik Miklós kiemelkedő akkori ténykedése kapcsolódik ahhoz a sorozathoz, amivel az újvidéki irodalmá-

rok a magyarországi értékrenddel ellentétben egy másik irodalomtörténeti értéksort igyekeztek felmutatni. Bori Imre Kassák, Juhász Ferenc és Nagy László munkásságát bemutató könyvei, a magyar avantgárdot feltámasztó írásai, Bányai János Füst Milánt és Ottlikot elemző tanulmányai, Weöres Sándor, Pilinszky, Mészöly Miklós, Mándy Iván, Szentkuthy, majd Esterházy számontartó kritikai támogatása hiányt pótló volt az újvidékiek részéről. De még a fiatalokra való figyelmében is példás volt Tandari Dezső és Oravecz Imre közlése és kritikai fogadtatása, melyet idehaza csak a mi Napjaink-beli szerepeltetésük egészített ki. Bata Imre vagy Béládi Miklós közvetítő szerepét mindenképp meg kell említenem. Hornyik új könyve ennek az irodalomtörténeti jelentőségű felfedeztető műveletnek egyik fényes fejezetét mutatja fel. Jó így most dokumentálva olvasni róla. Nehogy elfelejtkezzünk mindezekről. Ugyanakkor ennek a könyvnek nemcsak a múltat felidéző értékei vannak. A jelenben is hangsúlyos lehet a szerző szava. Az Ottlik-apály és az Ottlik-félreértések elszaporodása idején. Kimondja, amit végre ki kellett mondani. Valóságos alakjában idézi meg az írot a múltból, mindennapjait számba véve. Leveleivel dokumentálva. Legendák nélkül.

De több ennél: a jövőbeli Ottlik-képet is meglátatja. Hasznosabban talán, mintha egy újabb könyvet készített volna róla. A Visszatekintés egy hiteles múlttal rendelkező Ottlik-ismerő legfontosabb szava a mai olvasókhöz. Nem a sznobokhoz és nem a feledést segítőkhöz beszél. Hanem az érdeklődő irodalomszerető emberek és az irodalom sorsáért, jövőjéért aggodalommal figyelő értők számára szóló eligazító figyelmeztetés. Egy legendák nélküli Ottlik-képet szeretne megidézni, és elfogultság nélküli olvasókat szándékozik toborozni az író művei köré. Most és a jövőben. Megfogott, megindított őszintesége. Elém idézte az embert, aki a maga esendő mivoltában is a magyar próza egyik legnagyobb alakja. Esendő? Legalább annyira, mint minden ember. Aki kiszolgáltatottan élte le életét abban a nem életnek kedvező huszadik században. Esendő, aki éppen ezáltal tudott emelt fővel megmaradni tisztességes embernek abban a világban. Nem kért, nem fogadott semmit. A baráti kérésre is finnyásan figyelt. És mennyire érzékenyen ügyelt, hogy másokat, barátokat még véletlenül se sértsen. Hornyik Miklós könyvében látom az Ottlik-barátság egyik fényes do-

kumentumát Az interjú írott formájából kéri, hogy dobjon el egy részletet, ami esetleg Vas István érzékenységét sérthetné. Utóbb mindketten megállapítják, hogy nem valószínű, hogy a költő barát sérelmezné. Amit kimondott, ahhoz Ottlik is ragaszkodik. Írja: majd más összefüggésben igenis fel fogja használni. Mégis ez esetben eltekintenek a közzétételtől. Sőt, kéri Ottlik, hogy riporter-barátja semmisítse is meg a szöveget. „Igazad van abban, hogy nem sértő a barátomra a kidobott változat, de nem ismered az ő - velem szemben való - speciális érzékenységét, s pont abba gázoltam volna bele elefánt módra, halálosan esetleg.” Nos, én ismertem ezt az érzékenységet. Pista és főként Piri (Szántó Piroska) előadásából. Emlékszem, amikor együtt hallgattuk négyen: Piri, Pista, Cipi és jómagam A háborúnak vége sorozatom rádiós változatát. Micsoda izgalom előzte meg ezt a közös vacsorát. Mely végül is sikerrel, békességgel, kölcsönös megértéssel zárult. Ennek lett záradéka A másik Magyarország című Ottlik-remek, amely könyvemben, az ő előírása szerint, „függelék” jelzéssel, más betűtípussal, de megjelenhetett. Igen. Cipi barátnak is természetesen félelmetes maradt. „Te nem tudod azt, amikor veszekednek, az milyen szörnyű!” Fülemben még Piroska figyelmeztetése. Lehet, biztos igaza volt Piroskának, de az így vállalt barátság: szentség volt mindkettejük számára. Védtek, óvták. És tanúja voltam egy barátság megszakadt voltának is. Egy beszélgetésben közölt „hm” kitételnek. Tényleg csak ennyi volt. De valahai barátja ezt is nehezményezte, vélve, kérdezve, faggatva, hogy mi maradt ki mögüle. Semmi. Illetőleg mégis. Fél órát szidta közös barátunkat, majd amikor védelmére keltem, hirtelen hangot váltott. És hozzátette: „Az is igaz, amit mondasz, hiszen a barátom volt. Ha nem olyan lenne, nem lehetett volna a barátom.” Ilyen volt. Ezt a formáját idézi most elém Hornyik Miklós nagyszerű könyve. Dokumentumai, korabeli írásai és záró vitaírata Ottlik utókora alakítóival És még egy személyes emlékemre figyelmeztet a könyv. Együttlétünkre Szigligeten. Olvasom az 1987. január 30-án írott levelet: „... szóval a fene egyen meg engem az állandóvá vált szédüléssel ... (hosszú kúrákkal próbálnak javítani rajtam most),” majd így folytatja: „Épp 30 éve, hogy ugyanebben a 15-ös szobában voltunk” itt először Gyöngyivel - de nem ezért jöttem le most, hanem hozzátartoznék ez a néhány heti pihenés, levegő, koszt, ellátás a kúrálásomhoz (és hónapok óta halogattam ...).” Csatlakozott ekkor ő is a januári csapathoz, akik az úgynevezett „szentistvánozs”-játékot szoktuk volt minden éjjel itt játszani. Már, aki szokta. Vas Pista persze hogy nem, természetesen Ottlik sem. Annál inkább Szántó Piroska meg Nemes Nagy Ágnes. Ebéd után, a hosszabb-rövidebb asztali beszélgetések múltán, Ágnes ráparancsolt: „Jöjjön, Cipike!” És hát mennie kellett sétálni. Nemes Nagy Ágnesék hamarabb utaztak haza, hétfőn. Búcsúzásuk előtt Ágnes rám parancsolt:

„Maga meg minden nap sétáltassa meg Cipit ebéd után!” De hát kinek volt ehhez kedve. „Ugye nem megyünk ma” - nézett rám kérlelőn Cipi másnap. „Hidd el, nekem sincs kedvem, jobban szeretnék lefeküdni inkább, de hát nem tehetjük. Ágnes úgymint megtudná, és akkor mind a ketten kikapunk” - válaszoltam. „Megtudja, persze” - tette hozzá megadóan. És ezt követően még egy hétig minden ebéd után jégben, hóban, fagyban nekiindultunk. Ki gondolta, hogy mindezt utóbb Hornyik Miklósnak is elpanaszolja, február 9-én, már hazaérkezve: „Maradtam ott végig, etettek, sétáltattak, végül talán egy kicsit javultam.” Örülök, hogy úgy érezhette: „javultam”. Mert az orvosnő, aki szintén társaságunk tagjaként velünk ott tartózkodott, már akkor lemondott róla: szinte a végelgyengülés státusát figyelve meg rajta. És ezzel zárul a kör: következő kötetét erre való utalással küldi majd nekem Ottlik Géza ... Személyes emlékekből szövi Hornyik Miklós is a könyvét. Mintha megfogadná a mester Szigligetről küldött már idézett levelének egy megjegyzését: „Örülök, hogy megdicséred a Fejér Lipótomat, és tanulságos: belerakva egy bármi kicsiny történetbe, százszor jobban revelálódik, mint ha szórod rá a jó, találó jelzőket tucatszám.” Ekként emelkedik ki az Ottlik-mű értéke egy veszélyes kis mérközésből, melyet az újvidéki írónak kellett a fürkésző ügynökkel vívnia. A mérközés egyben az Ottlik-életmű felmérését. Csakhogy az ügynök mindezt egyre kevésbé érti. De ezek a feleletek mára, a mi számunkra, az utókora méretezettek. Kiindulása Ottlik háború utáni tapasztalata. A Próza című kötetből emelkedik ki A másik Magyarország térképe. „Az ország politikai súlyával. .. a magyar nyelv és a magyar irodalom nem kezdett együtt hanyatlani, hanem éppen ellenkezőleg, mintegy teljesen kiszakadva a rossz sorsú államból, váratlan fejlődésnek indult. ... Irodalmunk ... szinte céltalan gazdagsága még az ország és a magyar anyanyelvűek teljes lélekszámával sem áll arányban, nemhogy a tényleges olvasókéval. Ottlik sokkal tágabb összefüggésekben látja a világot, mint mi valamennyien. Medve Gábornak tízezer lelke van ... Csillagokból érkező üzenetek membránja az Ottlik-regény.” Hozzá képest a politika korlátai? Legmaibb tanulsága: „Nincsenek határok. Az államhatárok politikai rögeszmék; lomtárba való történelmi ereklyék.” És még egy: tanulmányokra hivatkozhat végre, melyek évtizedekkel a mű megjelenése után a benne foglaltatott transzcendenciát is észreveszik. Ottlik regénye a magyar történelem és a magyar irodalom világába ma már köztudottan mélyen beleágyazott, de Hornyik Miklós azt is kiemeli, hogy „mennyire mélyen hatotta át az Iskolát a keresztény kultúrkör létbölcselete, jelképrendszere, erkölcsi értékrendje, metafizikai megigazulás- és megváltástana.” Ilyen magasságokban látni és láttatni író és művét a mai világban csodaszámba megy. De itt, ezt követően hadd kérdőjelezzem meg egy ítéletét. Nem azt, hogy felsorolja, mely művekkel

szemben érzi, hogy elmaradnak a teljességtől, hol érez kifogásolnivalót. Szíve joga! És ez csak emeli könyve hitelét. Egyetlen mondatával szállnék vitába: „Én magam például nemigen tudok mit kezdeni A Valencia-rejtély című hang- és képsorával ...” Hiszen éppen az előbbi idézettel adta meg éppen Hornyik ennek az ifjúkori műnek az értelmezhetőségét. A két nagy matematikus-fizikus szereplő párbeszédeiben éppen ez a transzcendencia a tét. Megvan-e a világban a maga anyagi létén túl az a valami, nevezzük akár játékosan is, miként Ottlik sajátos magyar angolsággal írja: „szekszeppil”, ami más, mint az anyag világot alakító kiterjedése. Mi van, mi lehet mindezen túl? A mérhető harangszón túl a harangszó megmaradó emlékezete. A credo, quia absurdum metafizikája jelentkezik nemcsak az Iskolában, de itt is. Mint éppen legjobb kortársaiban. A játék 1928-ban kezdődik, és a háború után folytatódik. Mikor is született a hasonló véggel záruló nagyszerű verses utazás, Az üresek, T. S. Eliot remeke, melyet Szabó Lőrinc éppen ebben a háború utániságban fordít majd magyarra? És ugyanennek a metafizikának „foszlányra tépett” képzetei születnek egy haldokló prózaíró, Kuncz Aladár emlékezetében, ugyanakkor a Fekete kolostort írván, és ugyanez olvasható össze a hitetlenség rideg magányából a metafizika felé kérdező kései műben, a Tücsökzenében Szabó Lőrinc költészetében. A Valen-

cia-rejtély erre a tudati mezőre kérdez rá. Ezt meri matematikusi nyelven is végiggondolni számunkra Ottlik Géza. A fiatal író merészségével, melyet szinte utolsó műként vállalva ad majd közre egy élet gondolkodásának folyamányaként a halállal szembesülő író. Hogy végig kellett mindezt gondolnom, Hornyik Miklós őszinte mondata provokálta bennem. Az ő metafizikai távlatokban láttató könyve nélkül nem tettem volna fel az ő nevében is ezt a kérdést. Köszönet érte. Ez már az én személyes köszönetem számára. A könyv hangja személyes: az egymást félszavakból is megértő emberek összetartozásának sugárzásával teljes. Nem irodalmi barátság, hanem emberi jó kapcsolat. Családi összeköttetéssel a háttérben. A tisztelet és a megértés kapcsolódik benne az összetartozást hálával nyugtázó ember megnyugvást találó pillanatképeivel. Hornyik Miklós tudott beszélni Ottlikkel úgy, hogy nem zavarta. És ezzel talán a legtöbbet mondhatom kapcsolatukról. És hozzáteszem: tud írni róla úgy, hogy nem az intimitást kedvelők szemét vezeti, hanem a megértést tisztelettel keresők tekintetét. Minden monográfiánál többet tett ezzel a könyvvel, hasznosabbat Hornyik Miklós. Ottlik szellemét kelti életre lapjain. Liszt évében mondjam: könyve az Ottlik-renezánsz Les Preludes-je.

